

Дмитро МАЛАКОВ

У ВІЙСЬКОВИХ МУЗЕЯХ СПА

Знання історії своєї країни, виховання патріотизму й пропаганда військової звитяги в Сполучених Штатах Америки починається з раннього дитинства. Це не тільки щоденне споглядання державного прапора буквально на кожному кроці, а й така, скажімо, подробиця – з безлічі інших: автомобільні номерні знаки в штаті Ілліной мають напис „Illinois – land of Lincoln”, тобто „Ілліной – край Лінкольна”.

Воєнне минуле нагадує про себе в США так само, як і в нас – меморіалами й пам'ятниками зброї. Там теж можна побачити при дорозі танки часів Другої світової війни (американські) або, наприклад, на трубі-консолі край шляху – палубний винищувач-бомбардувальник „McDonnell Douglas A-4 Skyhawk”. У гирлі річки Алабама, неподалік Мексиканської затоки, стоїть лінкор-музей „Алабама” і тут-таки – ціле музейне містечко. На в'їзді з півночі до штату Алабама височить

obelіском ракета „Saturn I B”, а поруч – засклені інформаційні планшети з розповіддю про доктора Вернера фон Брауна – відомого „батька” німецького й американського ракетобудування. У США воно почало розвиватися саме в цьому штаті, тут розташовано Американський космічний і ракетний центр (U.S. Space & Rocket Center). А біля ракети розміщено скромний меморіал вояків армії США – вихідців з Алабами, що загинули у В'єтнамі.

Вражає Музей науки й промисловості в Чикаго – масштаби його можна уявити хоч би з того, що всередині приміщення до галереї другого поверху приставлено „Boeing – 727” (без одного крила) і можна зайти до салону авіалайнера. Під стелею висять британський винищувач „Spitfire” і німецький бомбардувальник „Junkers” Ju-87 часів Другої світової війни. Певно, експозиція була б повнішою, якби поруч висів, приміром, штурмовик „Іл-2”.

Стенді з історією SATURN IB та Вернером фон Брауном. Алабама, США. 21 травня 2001 р.

Ракета SATURN IB на в'їзді до штату Алабама

Цей вельми популярний музей, регулярно змінюючи частину експозиції, пропонує відвідувачам ознайомитися з усіма цікавинками як ретро, так і сучасної техніки. На спеціальному імітаторі, розрахованому на дорослих і дітей, можна спробувати й собі дізнати відчуття пілота, що супроводили його під час старту, лету й повернення палубного винищувача і, ясна річ, „повітряного бою” з „пусками” ракет і перемогою, що надзвичайно важливо для плекання патріотичних почуттів пересічного американця („ми непереможні”)!

У військово-морському розділі музейної експозиції за допомогою перископа, пропущеного крізь усі поверхні й піднятого над дахом музею, можна оглянути довкілля – фронт грандіозних чиказьких хмарочосів.

Багато відвідувачів не шкодують часу, чекаючи в черзі, щоб побувати в кабіні космічного апарату „Shuttle”

або на борту німецької субмарини „U-505”, захопленої американцями під час Другої світової війни. У машинному відділенні підводного човна гудуть дизелі, пахне мастилом, а в кубрику під койками стоять ящики з помаранчами і яблуками, призначеними для екіпажу. Цікаво обладнано й аванзалу перед входом до субмарини, встановленої надворі. Розглядаючи пояснювальні схеми, фото, справжній бойовий прапор зі свастикою, черга поволі просувається (відвідання групами в супроводі гіда) „коридором” з німецьких торпед, одна з яких розрізана вздовж і засклена. У центрі аванзали поставлено скляний стовп, ущерть наповнений ... побутовим сміттям – обгортками від цукерок, чипсів, гумок і папірцями, вилученими з усіх

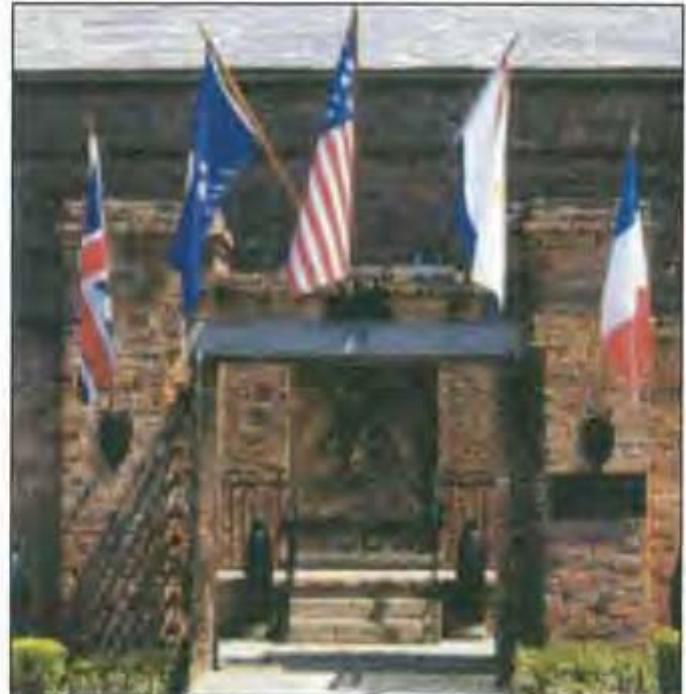
SATURN IB. Д. Малаков біла сопел. Алабама, США. 21 травня 2001 р.

шпарин субмарини, куди їх затикають відвідувачі. Напис на цій „вітрині” закликає не смітити. Повчально!

Військова справа нагадує про себе навіть у Чиказькій публічній бібліотеці, де в розкішному просторому холі з квітами й прапорами стоїть гармата доби першого президента США Джорджа Вашингтона.

Таку саму гармату на великих дерев'яних колесах зі шпицями, як у Washington Artillery Park, можна бачити і в центрі міста Нью-Орлеана, штат Луїзіана, на рештках давніх земляних укріплень. Але якщо в бібліотеці вона має нагадувати читачам, якою ціною здобуто право на мирне життя (знайомий мотив!), то на березі Міссісіпі йдеться про військову звитягу. Майдан цей називається Jackson square – на честь героя битви за Нью-Орлеан Ендрю Джексона, сьомого президента США (1829 – 1837). Його ім’я від 1866 р. мають також старі казарми на околиці міста. У колишньому пороховому складі цих Jackson barracks 1974 р. під орудою генерала О. Дейгла (O. J. Daigle) створено військовий музей. Давня кам’яниця, вимурувана з червоної цегли ще 1837 р., використовувалася відтоді для різних потреб. Тут, зокрема, тримали німецьких військовополонених з Африканського корпусу часів Другої світової війни. 1991 р. добудували з такої самої цегли експозиційне приміщення й залу на 183 місця, де тепер відбуваються святкування, зустрічі ветеранів, концерти, лекції тощо. Навколо, просто неба, серед гарної декоративної зелені розставлено важку зброю і техніку: артилерійські системи (є французька, німецька, чеська протитанкові гармати), танки, бронетранспортери, армійські автомашини тощо.

Найцікавіші нам, ясна річ, зразки, що постачалися Червоній армії за ленд-лізом: танки M-4 „General

Вхід до військового музею „Казарми Джексона”. Нью-Орлеан

Sherman”, джип „dodge”, вантажівка „GMC”. Виставлена в музеї техніка має чорно-брунатний колір. Лише 122-мм гаубиця радянського виробництва – біла, і ще добре знайома вітчизняна БМП (іракських збройних сил!) пофарбована під камуфляж. Неподалік – величезний, обшитий бронею бульдозер „Caterpillar”, що нагадує відомий одеський „танк” зразка 1941 р. „НИ” („На испуг”). На окремому майданчику зібрано військову авіаційну техніку: гвинтомоторні й реактивні літаки, гелікоптери різних часів і призначення. Усе це підтримують у належному технічному й експозиційному стані фахівці з військових частин армії США та волонтери.

Як подає буклет, музейна експозиція розповідає про „історію героїв громадян-солдатів Луїзіани”, тобто про участь мешканців цього південного штату в різних збройних конфліктах, починаючи від доби американської революції і до операції „Буря в пустелі” включно. Особливу увагу приділено найтривалішим війнам – у Кореї (1950 – 1953) і В’єтнамі

(1964 – 1973). Адже в них брало участь чимало жителів Луїзіані. До речі, у В'єтнамі загинув 58191 американець. Головний меморіал на вшанування їх споруджено в центрі Вашингтона. Всі імена зазначено в хронологічній послідовності – за датами загибелі вояків. От де, справді, ніхто не забутий!

До речі, у військовому музеї Jackson barracks той самий підхід до відображення війни – оминається висвітлення ролі й відповіальності вищого політичного керівництва та вищого військового командування. Основна частина експозиції показує героїзм і звитягу пересічних учасників війни – солдатів, сержантів, молодших офіцерів. Певно, враховано й те, що, крім молоді, відвідують такі музеї переважно колишні солдати й сержанти, тобто люди, яким інколи хочеться поринути в спогади, оглянути зброю, амуніцію – те, що колись тримали в руках.

У першій залі музею привертають увагу манекени десяти прародоносців – від іспанця в лицарських обладунках 1541 р., французького мушкетера, солдата британських королівських сил і до офіцера в одностроях сучасної армії США. Це

БМП та інша військова техніка у військовому музеї „Казарми Джексона”. Нью-Орлеан

ті десять історичних прапорів, що майорили там, де на просторах Північної Америки тепер існують Сполучені Штати. Поміж озброєнням часів Першої світової війни бачимо французький танк „Рено” (Renault) зразка 1918 р., але американського виробництва. Їх складали і в союзницькій Росії (відомий зразок такого танка під кумедною, як на сьогодні, назвою „Борець за свободу товарищ Ленин“). Ясна річ, французьке походження цих машин у нас воліли не згадувати.

А ось натурний кутючик американської казарми, де солдат-манекен зображає прибирання солдатського туалету – безперечно, один з найнеприємніших спогадів про військову службу в будь-якій армії світу. Але ж як виглядає той туалет!

Під вітринним склом – мініатюрні моделі всіх колісних і гусеничних систем американської, британської й німецької армій часів Другої світової війни. Над виготовленням цих точнісіньких копій 14 років працювали аматори – батько й син, а потім подавали їх музею.

Ось ще один манекен – німець-танкіст в однострої Pancer Waffen SS. Не може не впасти в око в американських музеях підвищена увага до вермахту. І не тільки тут: на полицях книгарень чи не найбільше видань з історії Другої світової війни присвячено (після, звичайно, американських) саме німецьким збройним силам – історії, озброєнню тощо.

Далі в експозиції фрагмент сучасного реактивного винищувача. Піднявшись по сходинках, можна зазирнути у його відкриту кабіну. Ясна річ, „не торкатись руками”.

Серед експонованої стрілецької зброї всіх країн є і „трьохлінійка” – 7,62-мм гвинтівка зразка 1891/1930 рр. Сергія Мосіна, і пістолет-кулемет ППШ-41 Георгія Шпагіна (з Кореї?), і автомат АК Калашникова (з В'єтнаму?). Окремо – біла зброя: шаблі, кинджали, багнети. А ще – моделі літаків, картини, гравюри, світлини.

Розділ „Військова пропаганда” вражає подібністю плакатів нацистської Німеччини і більшовицького СССР – з однаковими закликами до бою, до захисту батьківщини, до боротьби зі шпигунами (хрестоматійні советський „Не болтай!” і німецький „Пст!”), розміщеними поруч.

Тематично вужчими, але емоційно виразнішим, сuto „ветеранським” є нью-орлеанський Національний музей D-day. Таку кодову назву мав день, коли почалося вторгнення союзників на узбережжя Нормандії – 6 червня 1944 р. Музей розміщено в старовинній промисловій споруді, що стоїть неподалік центральної частини Нью-Орлеана. До вільногоТорця цієї чотириповерхової кам'яниці добудовано спеціальний павільйон, повернений до вулиці суцільним, на всю височину скляним чолом. В інтер'єрі павільйону, розкритому так само на всю височину, без будь-якого декору (усі конструкції й

комунікації – на видноті), виставлено тогочасні бойові прапори й військову техніку. Під стелею висять британський винищувач „Spitfire” і американський бомбардувальник Grumman TBF-1 „Avenger” („Месник”), а під стіною стоять американські танк M-4 „Шерман”, колісно-гусеничний бронетранспортер (були на озброєнні також Червоної армії), джип „вілліс” і десантне судно „Higgins”. Саме в Нью-Орлеані „понад 30 000 робітників збудували понад 20 000 таких суден” – з належним і цілком зrozумілим патріотичним підтекстом наголошується в музеї. Цікаво читати таке знайоме з радянських часів нагадування якраз про робітників – ніби до цього причетний, як нас вчили, тільки „гегемон”, тобто „його величність робітничий клас”, без інженерів! Тут-таки – трофейні німецькі „штабні” легковики „мерседес-бенц” і „опель”, задля більшої переконливості пофарбовані під камуфляж, але досить недовго. Простір павільйону дає зможу влаштовувати тут усілякі імпрези й акції, включно з фуршетом на 700 персон.

На другому, третьому й четвертому поверхах у півтемряві вигородок-лабіринтів розгорнуто постійну експозицію, присвячену епопеї Другого фронту. Тематика розділів, у міру насичених документами, світлинами, плакатами, зразками зброї та амуніції, розкриває співвідношення військової потуги США, Японії і Німеччини наприкінці 1930-х рр., підготовку США до війни (новенькі автопокришки, „золоті” консервні бляшанки з пам'ятною і в нас свинячою „тушонкою” тощо), підготовку до вторгнення на Європейський континент, повітряну й морську операцію „Нептун” (діорама показує, як 5 333 кораблі й десантні судна, тисячі літаків, 175 000 вояків-альян-

тів долають стомильний Ла-Манш), штурмуючи наїжчений німецькою зброєю Атлантичний вал. Далі – операція „Оверлорд” – висадження десанту на пляжах Нормандії. Ілюструється й фронтовий побут простих солдатів – учасників тих масштабних подій: кишенськова Біблія, годинник, пробитий кулею шолом, листи, фотокартки тощо. На плакатах – такі знайомі з радянських часів мотиви: дужий хлопець в однострої американського військового моряка, а над ним – великими літерами – „READY” („Напоготові”); вродлива дівчина в червоній(!) у білу цяточку, але модно зав'язаній хусточці, закасавши рукав, демонструє по-чоловічому міцні м'язи, а вище напис „We Can Do It” („Ми можемо це робити!”). Годі й казати, як нагадує відомий плакат „Ти записался добровольцем?” така сама постать, тільки вже „дядька Сема”, що тикає пальцем у глядача! У маленький кінозалі демонструється п'ятихвилинна хроніка про перемогу в Європі. Є й хрестоматійні кадри – зустріч союзників на Ельбі. Окремий розділ

Авіаційний розділ військового музею „Казарми Джексона”. Нью-Орлеан

– війна на Тихому океані. Чимало уваги приділено „усній історії” – розповідям учасників.

А на першому поверсі до послуг відвідувачів – велика крамниця, де можна придбати сувеніри, книжки (наприклад, англомовні „Кашкети вермахту” – \$ 90, „Пропори й відзнаки SS” – \$ 80, „Танк ІС-2” – \$ 10). Можна купити моделі танків, літаків, зброї, шолом на дитину, ляльку – належно озброєного й уніформованого солдата американської, німецької, японської армії або ж червоноармійця-„сталінградця” – з автоматом ППШ, орденом „Слави”, у ватянку, вушанці й валянках. Продаються й тематичні сувеніри по різних родах військ – з реалістичними фігурками солдатів, аксесуарами й зворушливо-щемкими написами. Коштує один такий сувенір \$ 50.

Музей урочисто відкрили 6 червня 2000 р. його фундатори й державний секретар оборони Вільям Коен у присутності численних вете-

„Мерседес-бенц”, „опель”, „шерман” та „спітфайр” у D-day музеї. Нью-Орлеан

ранів і публіки. Хідник перед музеєм викладено цеглою, і на кожній цеглині викарбувано ім'я героя D-day. Коштує така цеглина кожному охочому з-поміж ветеранів \$ 100. Членство в музеї передбачає певну градацію з відповідними привілеями і пільгами: студенти та викладачі сплачують за це членство по 20 доларів на рік, „друзі музею” – по 35, родини – по 70, адвокати – по 150, спонсори – 500, патрони – 1000 доларів. Звідси й належні пільги, й належна шана!

Пригадується святкування 4 липня Дня незалежності в маленькому містечку Нортбрук, що лежить на північ від Чикаго. Публіка вільно розташувалася обабіч однієї з вулиць на винесених з дому стільцях. Був парад (швидкість 3 км/год) місцевих сил правопорядку (бурхливі оплески

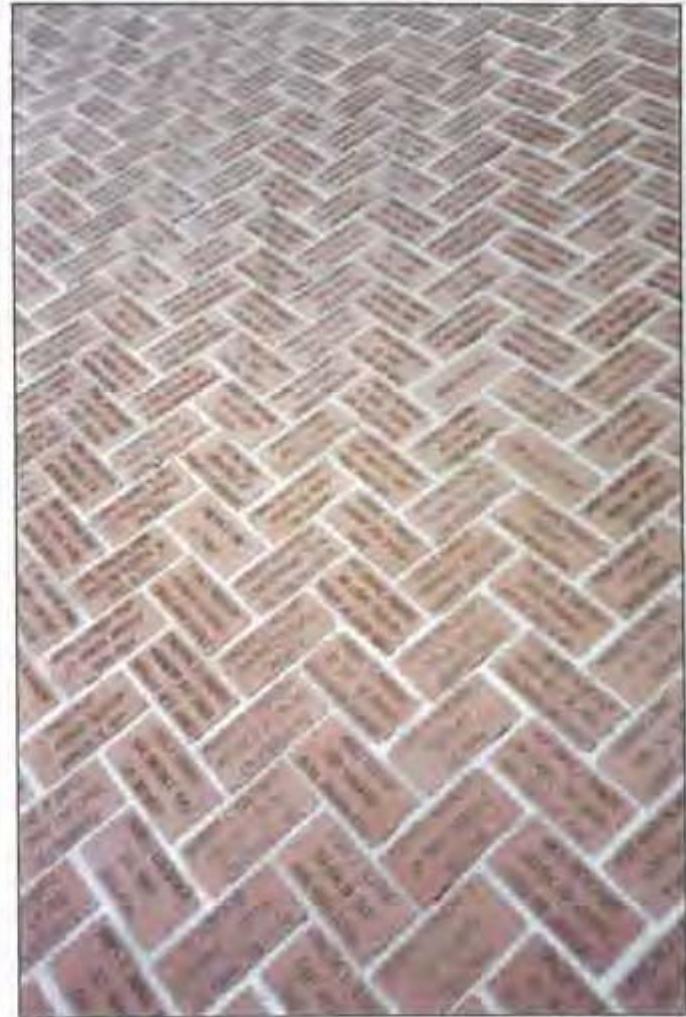
з появою джипа шерифа), пожежної охорони (виття сирен, мигтіння лампочок, бурхливі оплески), супермаркету (хлопчики розкидали поролонові сидіння та цукерки), крамниць, публічної бібліотеки, історичного товариства (на причепі – поважна пані в строях XIX ст. з прядкою), „першопоселенців” (раз у раз спиняючись, вони салютували випалами з крем'яних рушниць), самодіяльних оркестрів („тирольці” гралі невмирущий шлягер XX сторіччя „Роземунда”). Але ще після пожежників поволі простувала з прaporами група місцевих ветеранів (сивочолі діди доби Другої світової, літні „корейці”, „в'єтнамці”, молодики в камуфляжі, озброєні автоматичними гвинтівками – з „Бурі в пустелі”). Щойно ця невеличка колона з'явилася перед публікою, усі встали, щиро аплодуючи „войнам-визволителям, що подарували свободу й життя прийдешнім поколінням”. Так, у „них” саме так – теж! А ввечері нортбруківці зійшлися на місцевому спорткомплексі, де на полі виступали, крокуючи, духові оркестири, музиканти одного з них – у вбранні XIX ст. – виконували ще й „артикули” білим дерев'яними „рушницями”. А потім усі люди на трибунах встали й заспівали Національний гімн. У вечірньому небі спалахують вогні феєрверку ...

Прихильники історичних військових вправ мають свої товариства. Скажімо, члени Американської асоціації Громадянської війни (1861 – 1865) наприкінці травня отaborяються в природному заповіднику поблизу Фелтона, штат Каліфорнія, де ростуть гіганські червоні дерева й збереглася вузькоколійна залізниця, якою колись вивозили звідси цю коштовну деревину. Члени асоціації, вдягнені й озброєні як за часів війни Півночі й Півдня, три дні живуть у наметах, готують їжу на багатті,

вмиваються з струмків (неймовірна екзотика!) і двічі на день улаштують показові „бойовиська” із застосуванням артилерії та стрілецької зброї. Звичайно, стріляють сліпими набоями, але дуже багато!

У штаті Ілліной колекціонери зброї часів Другої світової війни, зібрали разом як члени історичного товариства, теж розігрують „бої” між американською армією і німецьким вермахтом. Участь беруть аматори-ветерани, члени товариства (у відповідних історичних одностроях), використовуючи справжню, дбайливо відреставровану ними тогодену техніку: німецькі колісно-гусеничний бронетранспортер і 75-мм 17-тонну самохідну гармату „Hetz” („Нацьковувач”), американські 17-тонні танки M5A1 „Stuart” та рідкісний зразок повітрянодесантного танка M22 „Locust” („Сарана”) – їх узагалі побудовано було 800 одиниць (для порівняння „шерманів” – 50 000), і по війні цю „сарану”, знявши башту, продавали фермарам як трактори. Десять розшукали один. А самохідку „Hetz” чеська фірма виробляла ще й у перші повоєнні роки. Частину її продукції замовила Швейцарія, де ці „штуги” були на озброєнні до 70-х років. Звідти той рідкісний екземпляр і потрапив до приватної збірки. Щікаво, що в цих „боях”, які збирають багато глядачів, не завжди перемагають американці! А більшість давньої техніки колекціонери розшукують і викуповують у країнах „третього світу”, куди її розпродували як непотріб свого часу американці.

Наочник ще одне спостереження: не тільки в матеріалах музеїв експозицій, а й у численних американських виданнях роля колишнього СРСР у розгромі нацистської Німеччини (не кажучи вже про війну з Японією) виглядає аж надто скромною. Переглядаючи на полицях бібліотеки

*Хідник з іменами ветеранів.
D-day музей. Нью-Орлеан*

ліотек і книгарень книжку за книжкою, альбом за альбомом (доступ до полиць вільний і там, і там), не можна не помітити хитання у висвітленні цієї ролі залежно від політики відповідної доби. Якщо у виданнях воєнних років (ілюстрована історія подій виходила в США уже тоді!) ще відчутний „союзницький” дух і можна бачити знайомі сюжети зі Східного фронту, то з початком „холодної війни” величезна перевага віддається діям американців і німців; у часи „відлиги” на сторінках американських видань знов з'являються „івани”, потім, у період „застою”, – зникають; лише з початком „гласьності” (так і пишеться: *glasnost*) стає помітнішим об'єктивне висвітлення історії війни в Європі. Але незмінними лишаються основні акценти: велич США, повага до вермахту і ... десь там, на маргінесі ще „совєти” ...